

CANON BAROC PENTRU PROZĂ SCURTĂ. ALLEGRO MA NON TROPPO

ELENA CRAȘOVAN

Editura Diacritic își lansează seria de proză printr-un volum memorabil, cu multiple atuturi: doi dintre cei mai reputați prozatori timișoreni – Daniel Vighi și Viorel Marineasa – o formulă compozițională experimentală, tematică variată, eleganță stilistică. Iar concepția grafică a volumului mediază o foarte incitantă experiență de lectură. Cartea este o *jucăreauă* lucrată cu meșteșug; poate fi citită linear, pe sărite, în canon. Paginile echitabil împărțite între partiturile celor doi provoacă și contrarierea reflexele cititorului, bruiază parcurgerea cumințe (stânga-dreapta, sus-jos); până să "te prinzi" de regula jocului, te simți pasat între două proze – dar nu pasiv, ci tot mai antrena(n)t, și de multe ori te trezești în jumătatea celui alt autor/text, fără să știi când ai sărit peste fileu, creând fără voie colaje suprarealiste, căci tocmai alunecarea, "greașala" au ca rezultat ieșirea din automatismele unei lecturi grăbite. Astfel, cartea se vadește, dincolo de jocul în tandem al autorilor, un joc în trei, iar cititorului născut i se solicită – nu puțin lucru – o dublă și contradictorie competență: dispoziție ludică, dar și aplecare către rememorare nostalgică.

Structura aparte a cărții este, în fond, rezultatul vizibil/lizibil al principiului de creație enunțat de către autori: jocul "la dublu", scrisul ca experiență stereofonică. "Stereoprozele" – cum ne avertizează subtilul – presupun scrierea în tandem despre același lucru. Va fi, așadar, un "epic provocat", în toate cele patru secțiuni ale cărții, fie că e vorba de repere culturale (*Ruși. Muzichie*), de întâmplările banalului cotidian (*Ex-ex-prozute*), de povestiri "cu început dat" (*Cât de cât, o direcție*) sau de "compuneri pornind de la o imagine" (*Dincolo de Labașinț, de Pătărs, de Chizdia*).

Stereofonia este, pentru DV și VM, un alt mod de a crea iluzia realității, de a o revrăji prin repovestire. Cartea ne apare, dincolo de alăturarea poetică a celor două partituri, ca un obiect tridimensional, o sală a oglinzilor: lumea "prin care au trecut" nu apare direct reflectată, ci mediată de repere ale memoriei. Aceste reflectări ale trecutului în apele (tulburi) ale prezentului scrierii se armonizează, de regulă, în cheie nostalgică ori auto-ironică: "*Stau în fața acestei blânde ruine a grătarului pentru miștii și mă încercă aventuri lirice cum au fost cele ale lui Grigore Alexandrescu când i s-a arătat Mircea cel Bătrân; așa și mie mi se arată bodega Pițko din Lipova, eram pe clasa a zecea, și bețicii lărmaiu, fumau, monopol cu dulce consumau, și la o masă de biliard cu postavul petice se învredniceau cu sudălmi, în vreme ce istoria, cu tot cu ei, se rostogolea ușurel în postistorie*" (DV).

În partea întâi (cea în care autorii au "avut în vedere – și în simțirea creatoare – muzica și rușii") epicul este provocat prin întâlnirea tulburătoare a faptului divers cu ecoul cultural care penetrează acut bizarul, pitorescul local: concert baroc și știri politice, "*plânsul bătrânului tenor dramatic sovietic cerșind mâncare, urmărit din balcon de generalissimul Stalin*", cum bine marchează Daniel Vighi o secvență scenică devenită metaforă pentru starea generală a epocii. Similar, prozele lui Viorel Marineasa glisează repetat de la povestirea istoriei locale la rezonanțele tragice ale Marii Istorii care-i înghite în tăvălugul ei pe mărunții locuitori ai unei lumi mărunte ("*ținerea de minte traversată de tancuri, ce porcărie*"). Finalul grav e însă bine temperat, surdinizat adesea în ironie amară ori sarcasm. "*Destul că istoria nu are morală. Rămâne doar nădejdea ca oaspetele Jiri să dea de duhul lui Ribbentrop și să ciocnească dimpreună un cocktail Molotov*". Piesele lui VM au, cu toate acestea, savoarea expresiei în grai și inconfundabilul

iz de "cuină bănațană" (sintetizat, uneori, surprinzător, în poeme suprarealiste cu iz folcloric: "*De observat cum dușul țâșnește cu iz de paprică din veioză/în timp ce Tante Vasilica pilotează televizorul prin canion*").

Volumul seamănă, în succesiunea muzicală, discretă, a pieselor sale, cu o galerie de pictură naïvă: subiecte mărunte, ton măsurat, grai local. Însă, sub aparența tonalităților înrudite se ascunde uimitoare bogăție a registrelor, precum sutele de tonuri de verde din tablourile lui Rousseau Vameșul. Cadența cronicilor și notația jurnalistică, comentariul sarcastic al politicii post-revoluționare și meditația gravă asupra eternelor întrebări ale omenirii ("*ce e anume omul... mare și multă grozăvenie se află ascunsă în faptul simplu al muririi*"), părelnicia de joacă naïvă la umbra aserțiunilor grave e încă o cale de a scutura lectura de comoditățile de salon. "*Așa e veacul nostru, cu mormane de morți, cu tot felul de sperietori pe care le purtăm cu noi prin tot locul, iar cei care nu le poartă se uită amuzați la noi,ăștia care stricăm peisajul cu neodihna civică*". Deși se vor cronicari ai unei lumi (apuse), autorii ajung să scrie, independent unul de celălalt, despre sine, iar din spectacolul foarte colorat, în atât de varii registre, se decantează, surprinzător, imaginile singurătății și ale morții, pe un ton necanonice, amestec de hătru și grav.

Autorii caută prilejuri pentru epic: oftează și când le găsec, și când, în locul narațiunilor, peisajul acaparează textul. Deși experiențele de viață sunt dintre cele mai diverse și cu potențial umoristic (noaptea de Revelion, urmărirea semnatarilor de la Poșta lui Cupidon, colindatul prin bodegile orașului sau vizita la sex-shop) mai toate aceste povestiri neagă filonul epic al pre-textelor, sfârșind în descrieri melancolice și întoarceri într-un trecut personal vălurit de aburul amintirii: ulițele Lipovei, situri arheologice, cimitirul evreiesc din Timișoara, curțile interioare, pivnițele. *Ex-ex-prozutele* celei de-a doua secțiuni (cum tandru autoironic le alintă autorii) sunt, în fond, excavații pe astfel de șanțiere năpădite de iarbă, o "arheologie blândă".

Unul dintre pretextele pentru epic este Joia Mare – timp grav, impregnat ritualic, care se înconjoară de surprinzătoare interpretări în partitura stereofonică: Viorel Marineasa citește cu sârguință inscripționările graffitti dintr-un pasaj subteran sau anunțurile din casele de rugăciune ale urbei, în vreme ce Daniel Vighi proustianizează cu măiestrie: "*Mergi pe stradă și auzi cum bate cineva spuma de ouă pentru tort și-ți pare că pricepi ceva ce nu aparține ordinii narrative a lumii... Ți pare că auzi sunetul de toacă în Joia Mare, foarte demult și foarte departe, lucruri pe care le poți aproxima vag, prin apropieri fără noimă*". Treptat însă distanța între timpul trăirii și cel al rememorării/scrierii acaparează tematic prozele. Cartea își conține poietica, meșteșugul elaborării, de la epicul provocat la meditația care însoțește actul scrierii, la alternarea tot mai vizibilă viață-scriș, natură-cultură.

"*Trăim senzații*", spune Viorel Marineasa, și unul dintre pariurile cărții este tocmai trecerea senzorialului în scris, "*Ne cărăm pentru a pune în practică un proiect mai vechi, acela de a sta pe o bancă în Parcul Rozelor, ca să notăm cu strictețe ce se petrece sub privirile noastre bovin-melancolice, dar încă îndeajuns de atente, să transcriem de pe fișe pe curat senzația că viața ne scapă, având alura unor pensionați ce vânează mărunte păcate omenști, Ori a unor voyeriști devitalizați de osârдіia de a echivala literatura cu – un fel de – realitate*".

Pe alte căi, Daniel Vighi ajunge la aceeași

obstinat repetată convingere: "*Adevărul e că viața bate ficțiunea*", iar cea din urmă încearcă fie și o iluzorie reechilibrare: "*între ceea ce este la noi în suflet și ceea ce se arată prin scris e un hău, o distanță, toată literatura se naște din situația asta*". Câteva dintre izbutitele reflecții metaficționale glosează tocmai despre dificultatea parcurgerii distanței dintre senzorial și cultural (cum "*să povestim mirosurile cele multe dintr-o pivniță bătrână... cum să 'amiroși' eternitatea și să o proiectezi în diegeza*") și, surprinzător, despre zădărnicia unor atari încercări. DV se lasă adesea ispitit de evadarea în regnurile blânde ale celor care nu cuvântă, doar viețuiesc, îl atrage fericirea primitivului, părelnicia istoriei în fața netulburatelor ritmuri ale viețuirii. Pretutindeni și mereu același e omul, cum ar spune Slavici... sau, în zisa lui Moș Chipală, și la noi, ca-n alte țări, *is "tât căși și oamini"*.

În sens invers, VM explorează corespondența de pe celălalt versant, dinspre literatură spre viață, ajungând, pe cont propriu, la concluzii asemănătoare: (via Manolescu, via Julian Green) "*Niciodată n-am fost exact omul jurnalului pe care-l scriu... a scrie ce trăiești înseamnă a modifica ce trăiești*". Și totuși, această carte-experiment s-a născut tocmai din "corvoada de a scrie, de a sistematiza nimicul", notează Viorel Marineasa, devenit în text Lerouf Asaeniram, anagramă care spune multe despre relațiile dintre eul real și cel diaristic, dintre viață și experimentele livești. Autorii știu, așadar, că reperatele memoriei (orașul toropit de căldură, pivnița învelită în mirosuri, ulița, cimitirul) se transformă la trecerea prin filtrele literaturii, însă e, paradoxal, o trădare salvatoare, singura în stare să parcurgă distanța între suflet și cuvântul scris. Preferința pentru arhaismul cronicăresc sau pentru regionalismul parfumat, pentru sonoritățile graiului bănațan, sunt o dovadă în acest sens, aduc mărturie că lumea pe care o povestesc, "viața care bate ficțiunea" e, inevitabil, deja literaturizată. Cartea e, în fond, o oglindă răsturnată/fermecată, o anagramă a lumii. Experimentul stereofonic are, așadar, o dublă cheie de lectură: este o carte despre viață și o carte despre literatură. Începe cu

VIROEL MARINEASA, DANIEL VIGHI, Plânsul bătrânului tenor dramatic sovietic. Memorior pentru tanchiști (stereoproze), Editura Diacritic, Timișoara, 2011

considerații despre "masa de scris" și se încheie circular cu reflecții despre lumea literară și cei care, vremelnic, o locuiesc: "*Am ajuns și obosit de literatură și secăuit de inspirație la finalul stereofoniilor prozastice... să zici pa și pusi, hai sictir să zici literaturii și meselor ei. Și schimonoselilor ei. Și pișcoturilor, și paharelor ei de plastic de unică folosință. Și farfuriilor ei tot așa*". Alături de tonul forte, războinic-avangardist al finalului semnat DV, se așază convergent *codă* lui VM: "*Oprește din drumul tău, călătorule, și meditează la împrejurarea că oricând se pot preschimba ruina-n castel, mortul în viu și savantul în stipendiat!*"

Împrumutând ceva din farmecul contrapunctic al unui concert baroc, cu la fel de variate timbre, *tempo-uri*, nuanțe, volumul celor doi autori timișoreni e un manifest împotriva literaturii de plastic, a cărților de unică folosință.

NOU la CARTEA ROMÂNEASCĂ

